

РОЗВИТОК ГУМАННОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ВЗАЄМОДІЇ ЗДО ТА БАТЬКІВ

Громова Дарина

здобувачка вищої освіти бакалаврського рівня

Сорочинська Оксана

кандидат педагогічних наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Постановка проблеми. Початок нового тисячоліття, відзначений швидким науково-технічним прогресом, увійшов в історію людства як епоха загострення проблем антигуманності. Цей новий етап суспільного розвитку ознаменувався жорстокістю, байдужістю, моральною деградацією, насильством і кровопролиттям, що поставило перед людством глобальні соціальні, психологічні та педагогічні виклики. У цих умовах освіта вимагає виходу на якісно новий рівень, орієнтований на ідеали гуманізму у вихованні.

На тлі національного відродження духовності та культури українського народу у педагогічних, психологічних і філософських дослідженнях особлива увага приділяється ролі особистості та її моральній відповідальності, що розглядається як ключова характеристика зрілої особистості. Розвиток високих духовних цінностей особистості неможливий без формування основних моральних якостей, зокрема гуманних почуттів. У цьому контексті особливу увагу слід приділяти формуванню шанобливого ставлення та поваги до старших, найближчих і найдорожчих людей. Ці почуття сприяють розвитку в дітей широкого спектру моральних уявлень, норм поведінки та етичних правил. Важливим етапом морального виховання є також формування поваги до однолітків, адже етика визначає повагу як один із головних принципів моральності, що відображає гідність кожної особистості.

Дошкільний вік є вирішальним етапом у становленні особистості, зокрема в цей період формуються основи гуманізму, розвиваються моральні уявлення, почуття та звички, які мають значний вплив на подальший розвиток дитини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)», Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті, Закон України «Про дошкільну освіту» та Базовий компонент дошкільної освіти в Україні визначають морально-духовний розвиток особистості як один із ключових освітніх пріоритетів. Значний інтерес до формування гуманних взаємин обумовлений тим, що саме дошкільний вік є критичним етапом становлення особистості, коли формуються засади її моральної спрямованості [4; 7].

Різні аспекти проблеми виховання дітей дорослими розглянуто в роботах сучасних науковців, таких як І. Коновальчук, Т. Кочубей, Т. Кравченко, Р. Лемехова, Д. Луцик, М. Машовець, О. Максимова, Т. Поніманська, О. Хромова та інших.

Важливе значення надається формуванню взаємин дитини з дорослими та підвищенню педагогічної культури батьків, що досліджували І. Деснова, О. Зверєва, О. Калюжна, Л. Києнко-Романюк, І. Савченко, І. Сіданіч та інші. Наукові праці О. Петренко, Л. Повалій, О. Тимофєєвої та інших учених свідчать про те, що рівень виховання дитини значною мірою визначається її стосунками з батьками.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати особливості розвитку гуманності у дітей старшого дошкільного віку у взаємодії ЗДО та батьків.

Виклад основного матеріалу. Проблема виховання гуманних почуттів завжди була однією з найважливіших у розвитку людської цивілізації, адже вона безпосередньо пов'язана з духовним зростанням людини в суспільстві. Наукові дослідження свідчать про те, що у дошкільному віці формуються передумови для розвитку моральних якостей. Дослідники зазначають, що в цей період у дітей починають проявлятися складні почуття, зокрема гуманні. Вони виражаються у прагненні до справедливості, емпатії, доброзичливості, повазі до людської гідності, сором'язливості, готовності допомагати, взаємоповазі тощо [5]. Отже, у дітей віком 5-7 років спостерігається досить широкий спектр емоційно-почуттєвих переживань.

У свою чергу Т. Поніманська зазначає, що зазначені почуття є важливим досягненням дитини 6-7 років. Дослідниця підкреслює, що вони виникають завдяки зацікавленості світом людей та міжособистісними стосунками, а також у процесі взаємодії, заснованої на доброзичливості та взаємній повазі. Т. Поніманська виокремлює низку почуттів, що формують гуманістичні якості, зокрема: прихильність до інших (доброзичливе ставлення), уважність, шанобливе ставлення та повага, а також прагнення допомагати, що проявляється у турботливості. На думку авторки, саме турботливість і доброзичливість є фундаментом для виховання гуманних почуттів у дошкільнят, а на їх основі – формування гуманності [7]. І. Дичківська доповнює цей перелік ще одним важливим елементом гуманності дошкільнят – відповідальністю. Вона вважає,

що ця якість проявляється у здатності дитини приймати зобов'язання щодо однолітків і дорослих. Формування відповідальності відбувається в різних видах діяльності, у процесі спілкування та поведінкових реакцій [7]. Таким чином, науковці трактують гуманні почуття як сукупність принципів і настанов, що сприяють гармонійній взаємодії дитини з навколишнім світом, зокрема у відносинах із ровесниками та дорослими.

А. Гончаренко вважає, що гуманність є важливою рисою особистості, яка проявляється у свідомому виявленні доброзичливості, милосердя та поваги до інших, незалежно від їхнього віку чи статі, а також у неприйнятті байдужості та жорстокості. У більш конкретному значенні це передбачає здатність визнавати унікальність кожної людини, цінувати її індивідуальність та неповторність. Дослідниця наголошує, що особистісно-ціннісний компонент і емоційна чутливість дитини до стану оточуючих відіграють важливу роль у її взаємодії з іншими. Водночас рівень гуманності дошкільника значною мірою визначається його прихильністю до ровесників [5].

Також, А. Гончаренко зазначає, що старші дошкільники вміють помічати позитивні якості в однолітках, проте водночас намагаються підкреслити власну перевагу. Вибір партнера для спільної діяльності зазвичай ґрунтується на його відповідності ідеальному образу, який дитина формує, спираючись на власний досвід спілкування, перегляд мультфільмів або ознайомлення з літературними творами [6].

Л. Кононенко та І. Княжева визначають ключові складові гуманного ставлення у дітей старшого дошкільного віку, зокрема доброту, дружбу, чуйність, товариськість і справедливість [6; 2]. Формування кожної з цих якостей відбувається через взаємодію трьох основних компонентів: знання про норми гуманності (когнітивний компонент); здатність до переживання та співчуття (емоційний компонент); відповідна поведінка, що виявляється у конкретних діях (поведінковий компонент). Ці складові відображаються у переконаннях, поглядах, емоційних переживаннях, а також у прагненні до активних дій та їх реалізації.

У формуванні гуманних почуттів у дітей старшого дошкільного віку важливу роль відіграє ігрова діяльність. Гра сприяє кращому пізнанню навколишнього світу порівняно з навчальною чи трудовою діяльністю, оскільки ефективне засвоєння реальності випереджає отримання знань. У педагогічній літературі поняття «гра» трактується по-різному, зокрема як: розважальна діяльність, що сприяє відтворенню та засвоєнню соціального досвіду через усталені способи дій і норми суспільних відносин (І. Підласий); процес, що реалізується в умовах, орієнтованих на відтворення соціального досвіду та саморегулювання поведінки (Т. Поніманська); форма вільного самовираження, що передбачає відкритість до альтернативних реальностей і розгортання їх у форматі змагання або образного моделювання ситуацій, смислів і станів (С. Гончаренко).

Існує багато підходів до класифікації дитячих ігор. Одну з найвдаліших пропонує Т. Поніманська, яка виділяє три основні групи [2]:

1. Творчі ігри, у яких ініціатива належить дітям. До них належать режисерські, сюжетно-рольові, театралізовані (ігри-драматизації, ігри-інсценізації), а також будівельно-конструктивні ігри.

2. Народні ігри, що включають забави, рухливі, дидактичні та обрядові ігри.

3. Ігри за правилами, де правила визначаються дорослими. До цієї категорії входять рухливі та дидактичні ігри.

Теоретичний аналіз засвідчив, що гуманні взаємини найефективніше формуються під час різноманітних занять, що охоплюють різні види ігрової діяльності. Зокрема, до таких занять належать дидактичні ігри («Місто дружби», «Відчуй іншого», «Мандрівка емоціями»), сюжетно-рольові ігри («Сім'я», «Поліклініка», «Супермаркет» тощо), а також самостійна діяльність, яка включає художню, мовленнєву, ігрову, трудову та дослідницьку активність.

Серед ефективних методів виокремлюється використання художніх творів у театралізованих іграх, зокрема іграх-драматизаціях, таких як «Ріпка» (українська народна казка), «Подорож у казку», «Інсценізація угорської народної казки «Про хитру лисицю і двох жадібних ведмежат». Важливу роль також відіграє індивідуальна робота, яка включає дидактичні ігри («Яка емоція?», «Допоможи бабусі»), будівельно-конструктивні ігри («Збудуй годівничку для горобчика», «Огорожа для свійських тварин»), а також екскурсії та спостереження. Останні доповнюються дидактичними іграми («Вогонь – це небезпечно», «Який листок?») та сюжетно-рольовими іграми («Поліклініка», «Бібліотека» тощо).

Отже, застосування різних форм роботи у процесі виховання гуманних почуттів у дітей старшого дошкільного віку сприяє їхньому гармонійному розвитку. Комбінація організованих занять, ігрової діяльності, самостійної роботи, індивідуальних завдань, екскурсій і спостережень не лише збагачує знання дітей, а й сприяє формуванню у них навичок ввічливості, турботливості та здатності до співпереживання.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція. Затверджено наказом Міністерством освіти і науки України від 12.01.2021 № 33. URL : <http://surl.li/jyzt>.
2. Взаємодія ДНЗ та сім'ї / уклад.: О. А. Рудік, І. В. Молодушкіна. – Харків : Основа, 2013. – 222 с.
3. Впевнений старт : програма розвитку дітей дошк. віку / М-во освіти і науки, молоді та спорту України ; [керівник проекту Б. М. Жебровський ; підгот.: О. О. Андрієтти, О. П. Голубович, О. П. Долинна та ін.]. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 99 с.
4. Гавриш Н. Новий закон України «Про освіту» : які зміни очікують наше дошкілля? / Наталія Гавриш, Катерина Крутій // Дошк. виховання. 2017. № 11. С. 2–6.

5. Задорожна Г. С. Узаємодія закладів освіти з сім'ями дітей 6–7 років як важлива умова їхнього правового виховання / Вісн. Черкас. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. – 2017. – № 17/18. – С. 54–60.
6. Ковалевська Н. Впровадження у роботу дошкільного навчального закладу нової форми співпраці – батьківський клуб / Наталія Ковалевська // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Ін-т педагогіки НАПН України. – Кам'янець-Подільський, 2017. – Вип. 23, ч. 2. – С. 179–184.
7. Крутій К. Взаємодія з батьками та взаємовідносини з дітьми // 1111 запитань до професора / Катерина Крутій. Запоріжжя, 2012. С. 224–275.
8. Про дошкільну освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 11 лип. 2001 р. № 2628-III : [редакція від 19.01.2019] // Законодавство України / Верхов. Рада України. Текст. дані. Київ, 2019. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>